"Когато Мони Пардо обуе белия си панталон, тогава е ЛЯТОС!" - казваха старите сараевски сефарди, виждайки как изисканият Мони минава през чаршията.

"Боже! - мисли си Херцег. - Мога с часове да говоря за този панталон-"буре" с цвят на стара слонова кост, толкова пъти пран и отпиран, сушен на оскъдното сараевско слънце, което грее, но не топли, чак докато не беше станал моряшко бял; и затова как с времето се беше скъсявал от само себе си и как се заплиташе около кльощавите крака на Мони Пардо, докато гордо носеше товара на собствената си елегантност и минаваше важно надолу по чаршията покрай кепенци и дюкяни пред погледи, пълни с уважение. Не знам какви обувки носеше Мони Пардо, но мога да се закълна, че това бяха чифт бяло-червени шими-обувки с множество, перфорирани за украса, дупчици и с изкривени токове; но тази походка - тази тежкарска стъпка на сараевски фавън, който се опитва с белия си панталон да измами съдбата и да се избави от мизерията, въпреки петната от минали години, които, внимателно изчистени и загладени в дълбочината на вече изтънялата тъкан с все сили през мокра кърпа със старата нажежена ютия на дървени въглища, започваха да разцъфват на слънцето - драги зрители, моля ви да обърнете внимание на раждането на петната от гъши дроб по Мониевия панталон, ето ги, излизат навън под тихия ромон на пролетните води и разкошното юнско слънце: ето ги, на дневната сцена се появяват старите мазни петна върху митологично белия панталон на Мони Пардо!"

Беше вероятно малко по-богат от останалите сефарди, значи, с един нюанс по-малко беден, защото в страната на слепите едноокият е цар! - и можеше да си позволи един-

ствения бял панталон, по който се познаваше идването на лятото-бедняшка майка, когато не трябва да палиш печка и да се обличаш; този бял панталон значи прославяше неизразимия блясък на четиримесечния период на щастие, защото сефардите знаеха: хитрият и предпазлив Мони никога не би облякъл белия си панталон напразно, о, той току-така няма да се засили, може би има сигурни източници на сведения, трябва да е научил вече нещо оттам, дето се знае за тези работи - свършено е с дъждовете и студа!

Херцег сега добре го вижда как се спуска по стръмните улици над Бабича башча, как минава край плътно заобиколените маси по тревата (масите са върху кръстосани брезови клони с необелена кора), а около тях седят семействата на испанските евреи и пият малинов сок. Масите се огъват от лакомства: изнесени са маца и кошер, изпечен пандишпан (Pan di Spagna), има сушени гъши кълки и студен дроб и някакъв мек мъжки глас пее "Адио, адио, кериба..." И най-бедните мъже, глави на семейства - хамали, препродавачи на нюрнбергски стоки и кожари, бакали, часовникари и улични сарафи, са облечени с фракове и полуцилиндри, а жените с тежка коприна в гнили цветове. На Херцег му се струва, че от време на време някой от тях сякаш залита и се откъсва от високата скала над реката и лети над града в долината, прелита Миляцка и мостовете, Ипотекарната банка, съботното "Корзо" и малките минарета на Куршумли-медресе, които се жълтеят и стърчат като подострени моливи над хаоса от коптори: сякаш в тези отдавнашни щастливи сцени, за които не можеше да каже кога ги е видял за първи път, защото бяха изплували от мъглата на забвението, лежат следите на твърде важния му предживот, сякаш беше започнал да схваща и осъзнава, че действително живее.

"Стар съм като Европа - мисли - и всичко е неразделно свързано и преплетено в тъканта на времето, което гние неизменчиво и неподвижно, и сараевските сефарди на Пасха (дали е било през 1939 година?), и платната на Марк Шагал - годеници със стенен часовник, в небето над Витебск, които в спомена ми летят над Сараево, окъпано в море от светлини, на гнилозелен фон от планини, от които бликат пролетни води... всичко е свързано... И точно тогава, когато никой не е сигурен в идването на лятото, след прекалено дългата болнава и лъжлива пролет, която продължава толкова много, изглежда само в Сараево, минава с изискана походка Мони Пардо с бял панталон, а заговорническият му израз огрява с някаква вътрешна светлина лицето, като всеки може добре да види, че белия му панталон е в тясна връзка с мистерията на смяната на годишните времена и че само той знае някакви страшно хубави тайни, в които са посветени избраниците. Ех, Мони Пардо!"

"Когато Мони Пардо обуе белия панталон, тогава е ЛЯТОС!"

Началото на лятото сефардите, значи, виждат вече като сладко носталгично минало, точно както само избраните, онези, предопределените, чувстват минало, точно както само избраните, онези, предопределените, чувстват преходността му, още когато се появят първите дини на пазара, в разгара на юли, тогава, когато откъсването на някой самотен лист и плаването му в попресъхналата река, позлатява проблясването на тяхната тъга по времето, което невъзвратимо тече и нетрайността на всичко под свода небесен. Защото лятото с цялата си разкошна красота, за посветените в тайните му познавачи, вече крие в себе си кълна на гибелта. Наистина, старите сефарди никога не възприеха грубия ни говор ("Що се блъскаш? Шъ мъ прегазиш!"), но откъде се

прокрадна това злокобно минало време в думата ЛЯТО - ЛЯТОС, а не в някоя друга, и то точно това трогателно изречение, което прославя идването на лятото?

Всички сезони са преходни, но лятото е най-преходно! Единствено зимата е окончателна, точно като смъртта.

Херцег се пита кога ли за пръв път е забелязал предупредителна сянка в успешната си кариера; не беше ли още по времето, когато, гледана отстрани, значи, измервана с поредното място в класацията за преуспяващи личности, кариерата му неудържимо отиваше към самия връх? Кога за пръв път почувства онова болезнено Мониево минало време, онова ЛЯТОС? Дали не беше тогава, когато служебните победи повече не му доставяха толкова удоволствие, колкото по-рано, докато успехът му беше още непознат, а битката беше в разгара си?

"Когато Мони Пардо обуе белия панталон, тогава е ЛЯТОС!"

Нима цялата игра е нагласена така, че точно когато започнеш да печелиш и когато най-после нахлузиш скъпоценния си "бял панталон", започваш в същия миг да губиш? През годините, когато всички, които са го съпровождали и познавали, смятаха, че успехът му е съвършено сигурен, той вече чувстваше известна тягост да наречем това чувство едва уловима воня на гнилота и разложение - но тази приглушена музикална тема отекваше из вътрешните му лабиринти с празно ехо. Това беше някакво сладникаво чувство за скорошен провал, което той не приемаше твърде сериозно, а повече като необходима предпазливост или като предпазен клапан, през който свисти съмнение, точно както мазохистично се наслаждаваше, когато го боляха зъбите (а той страдаше с години от зъбобол), без да се оплаква от

болките. Защото, когато във всичко му вървеше прекалено добре, се чувстваше по-сигурен в крехкото си щастие, ако поне нещичко не беше както трябва. "Ако това са зъби..." - казваше на своя зъболекар, принасяйки в жертва на боговете своята порция задължителна човешка болка.

И така, спусна се под вода като преуспял човек, затънал в ангажименти и, гмурнал се през тези неприятности, изплува в 1947 година като малко изоставено момче, до гуша в неволя.

"Когато Мони Пардо обуе белия панталон, тогава е ЛЯТОС!" - повтори Херцег и се засмя на своя провал.